

Berekméri Árpád Róbert

KATONAEMLEKEK HAGYMÁSBODONBÓL

A Hagymásbodoni Református Egyházközségben 2023-ban tartott esperesi vizitáción, Orosz Gusztáv¹ lelkipásztor hívta fel a figyelmem hat rövid kéziratra, amelyek az egykori presbiterek második világháborús visszaemlékezéseit tartalmazzák. A szövegeket, amelyek a katonai szolgálat körülményeiről, valamint a hadifogságban eltöltött időszakról szólnak, Kovács Kálmán lelkipásztor 1946/47-ben, a katonák hadifogságból történt hazatérését követően jegyezte le (egy közülük – a Tövisi Alberté – hiányosan maradt fenn; hogy ennek mi az oka, egyelőre nem sikerült kideríteni). Az ötlet, hogy ezeket az erdélyi harcok 80. évfordulóján tegyük közzé, egy, Magyarosi Sándor történész kollégámmal folytatott beszélgetés során merült fel. A kéziratok tartalmán – néhány kivétellel – nem változtattunk, a jobb érthetőség miatt azonban jegyzetapparátussal láttuk el őket. Fontosnak tartottuk ugyanakkor, hogy néhány mondatban megemlékezzünk a jegyzetek készítőjéről és az általa megkérdezett egykori honvédekről is.

AZ ÖTLETGAZDÁRÓL

A jegyzeteket készítő Kovács Kálmán lelkipásztor 1904. október 15-én született Magyarhermányban. Édesapja – Kovács József – a helyi egyházközség, majd 1904-től a Héjjasfalvi eklézsia lelkipásztora volt. Édesanyja – Schrödl Anna – Sopron megyei evangélikus lelkészi családból származott. Elemi iskolai tanulmányait Héjjasfalván végezte. Ezt követően a Székelyudvarhelyi Református Kollégiumban tanult. Az 1916-os román betörés miatt a II. osztályt a Soproni Evangélikus Líceumban fejezte be. Anyagi nehézségek miatt a középiskola VII. és VIII. osztályát a Székelykeresztúri Unitárius Gimnáziumban végezte el. 1923-ban érettségizett. Ezt követően édesapja beadta a szászmedgyesi Kárres börgyárba tímárinasnak.

1925. augusztus 1-jén behívták katonai szolgálatra. A ploiești-i tartalékos tiszti iskolán hadnagyi rendfokozatot szerzett. 1928 májusától, az

---

1 A rendelkezésünkre bocsátott kéziratokat és adatokat ez úton is megköszönjük!

I. G. Festékgyár ludvigshafeni telepén volt tanulmányúton. A gazdasági válság miatt munkahelyét elveszítette, ezért 1929-ben beiratkozott a kolozsvári teológiai fakultásra. Tanulmányait 1933-ban jó eredménnyel zárta. Ezt követően a Szeben vármegyei Mihályfalvára nyert kihelyezést. Két év szórványlelkészség után meghívták Hagymásbodonba. Új szolgálati helyét 1935. április 1-jén foglalta el. Hosszú ideig tartó bodoni szolgálat után, 1952-től 1974-ig a Nyárádszentbenedeki Református Egyházközség lelkészeként tevékenykedett. 1957-től a Marosi Református Egyházmegye aljegyzői tisztségét is betöltötte. Nyárádszeredában hunyt el 1995. júliusban.²

AZ INTERJÚALANYOKRÓL

A lelkipásztor hat személy vallomását jegyezte le. Közülük hárman a Magyar Királyi Honvédség kötelékében tényleges katonai szolgálatot teljesítettek, hárman pedig tartalékos honvédként kerültek ki a hadműveleti területre. Az idősebb korosztályok (jelen esetben az 1902-ben és 1903-ban születettek) tényleges katonai szolgálatukat a román hadseregben töltötték. Észak-Erdély visszacsatolását követően, a magyar és a román haderő között fennálló, fegyverzet-, felszerelés- és szellemiségbeli különbségek miatt néhány hetes fegyvergyakorlatot teljesítettek, ahol átképezték őket. A mozgósításkor egy részüket a sereg vagy csapatvonatok kötelékébe osztották be.

A sorkötelesek kétéves katonai szolgálatot teljesítettek. A Magyar Királyi Honvédségben egy kiképzési év októbertől októberig tartott. Ennek megfelelően az újoncok mindig október elején vonultak be a sorkatonai szolgálatra. Az észak-erdélyi bevonulás és az azt követő katonai berendezkedés miatt a kolozsvári IX. hadtest területén ez az időpont 1940-ben két hónapot eltolódott. A Honvédelmi Minisztérium rendelkezésére az újoncok ebben az évben december 2-tól tettek eleget katonai kötelezettségüknek. Ez látható a két Tövisi esetében is. Az alapkiképzést követően a rátermettebbeket tisztesiskolára vezényelték. Az iskolát sikerrel abszolválók kiképzőtisztesekként csapatvizsgálatot teljesítettek és továbbszolgálóként a honvédség kötelékében maradtak (például Tövisi Albert is).

2 A Hagymásbodonai Református Egyházközség levéltára. Személyi okmánygyűjtő; Az Erdélyi Református Egyházkerület marosvásárhelyi fióklevéltára. Személyi okmánygyűjtő.

A hagymásbodoni honvédek – egy kivétellel – 1944-ben kerültek ki a hadművelleti területre. Jáni Zoltán³ a kolozsvári IX. híradó-zászlóalj katonája volt. A hadtestközvetlen alosztály 1943 áprilisától a Magyar Megszálló Erők kötelékébe tevékenykedett, 1944 márciusától a Kárpátok előterében, később pedig a dél-erdélyi hadszíntéren harcolt. Jáni a visszavonulás során végig az alakulat kötelékében maradt, majd szovjet hadifogságba esett, ahonnan 1946-ban szabadult. A fogságban szerzett betegségében hunyt el a marosvásárhelyi tudószanatóriumban.

Az emlékezők közül ketten a Székely Határvédelmi Erők parancsnokságának alárendelt székely határőr-zászlóaljok kötelékében szolgáltak. Aszalos Sándor⁴ a marosvásárhelyi 19., Nagy Ferenc⁵ pedig az ákosfalvi 21. székely határőr-zászlóaljnál. A zászlóaljok megszűnését követően Aszalos előbb a 70. gyalogezredhez, majd a X/1. székely ellátóoszlophoz került, míg Nagy Ferencet a 30/III. gyalogezredbe osztották be. A háború végén mindketten német területen kerültek hadifogságba. Mivel az idősebb korosztályhoz tartoztak, 1944 szeptemberében hazabocsátották őket.

Imre Károlynak⁶ érdekes katonai pályafutása volt. Az 1944. évi mozgósításkor a csendőrség kötelékéből számos altisztet csapatcsendőri szolgálatra vezényeltek. Ezért az őrsőkön állományhiány keletkezett, amit póttartalékos honvédekkel igyekeztek pótolni. A tartalékosok általában az őrs körüli feladatokat végezték (épületkarbantartás, kerti munka, állatellátás), de előfordult, hogy járőrszolgálatra is beosztották őket.⁷ Imre Károly 1944 augusztusától a marosvásárhelyi X. csendőrkerületi-parancsnokság maroszentgyörgyi őrsénél hasonló feladatot látott el. Az őrs elvonulását követően Magyarországra települt. Innen a Német Birodalom területére irányították, de a visszavonulás során szlovák területen hadifogságba esett. Fogvatartói 1944 szeptemberében elengedték.

---

3 Jáni Zoltán (Hagymásbodon, 1921 – Marosvásárhely, 1948. december 25.), szülei: Jáni György és Ferenczi Rozália.

4 Aszalos Sándor (Hagymásbodon, 1903. február 20. – Hagymásbodon, 1971. október 22.), szülei: Aszalos Sándor és Bokor Anna.

5 Nagy Ferenc (Hagymásbodon, 1902 – Hagymásbodon, 1981. június 15.), szülei: Nagy Demeter és Kovács Laura.

6 Imre Károly (Hagymásbodon, 1902 – Hagymásbodon, 1959. november 8.), szülei: Imreh József és Szatmári Katalin.

7 Nemes Gyula helytörténész szíves közlése szerint.

Tövési Albert tizedesként

Tövési Albert⁸ és Tövési Zoltán⁹ a magyar királyi 27. székely könnyű hadosztály kötelékében teljesített tényleges katonai szolgálatot. Albert tisztesiskolát végzett, majd továbbszolgálatot vállalt, a hadosztály 1944. áprilisi mozgósításakor pedig a 27. gyalogezred távbeszélő szakaszának kötelékében a galíciai hadszíntérre került. Zoltánt a MÁV ekkor még felmentette, ezért csak 1944 augusztusában került hadműveleti területre. A IX. hadtestparancsnokságnak alárendelt 27. gyalog tábori pótezred kötelékében a székelyföldi hadszíntéren harcolt és esett szovjet hadifogságba. Albert

részt vett a galíciai, az erdélyi és a magyarországi hadműveletekben. A Párkánynál vívott harcok alatt szerzett érdemeiért (1945. március 20.) a Magyar Kis Ezüst Vitézségi Érmét is kiérdemelte. 1945. május 11-én Grünbachnál hadifogságba került. A Zwettli hadifogolytáborból júliusban egy fogolyszállítmánnyal előbb Aknaszlatinára, majd Máramaroszigetre irányították. Szeptemberben a szovjetek innen szabadon engedték. Zoltán kikerült a szovjet lágervilágba, ahonnan egy év múlva betegen tért haza.

A honvédek utóéletét sajnos már nem tudtuk nyomon követni. A családok szétszórtsága és a rendelkezésre álló rövid idő miatt ez nem volt megvalósítható, de reméljük, hogy ezt a későbbiek során majd pótolni tudjuk.

ASZALOS SÁNDOR TARTALÉKOS HONVÉD, 43 ÉVES

1944. július 26-án behívtak rendes félnapos gyakorlatra a marosvásárhelyi 19-es székely határőr-zászlóaljhoz. 27-én reggel felöltöztettek,

8 Tövési Albert (Hagymásbodon, 1919. december 1. – Hagymásbodon, 2015. november 10.), szülei: Tövési Albert és Bokor Mária.

9 Tövési Zoltán (Hagymásbodon, 1919. április 12. – Székelyudvarhely, 2009. március 6.), szülei: Tövési Dániel és Makó Eszter.

kimentünk a vásártérre átvenni a lovakat, szekereket. 28-án Koronkába mentünk, négy napot (ott) töltve indultunk a frontra, gyalogmenetbe. Öt napig utaztunk Maroshévízig. Tőle balra (volt) egy szoros, amelyet Vajvagyászának¹⁰ hívtak, hova vicinális¹¹ vonat járt ki, itt megtelepedett a gazdasági hivatal. A zászlóalj kivonult a Kárpátokba és a Kelemen-havasoktól Borszékig foglalt állást. Augusztus 7-re helyezkedtünk ott el. A bunkereket kezdték készíteni, mi is ott bent a szorosban. Mindennapi munkánk abból állott, hogy hordtuk a lőszeret, készítettük a téli istállót a lovaknak. Szeptember 8-án kaptuk a visszavonulási parancsot, hogy vonuljunk Maroshévíz felé. Az üres szekerekkel el is jöttünk Gyulaházáról, ahol el voltak raktározva. Engem harmadmagammal visszaküldtek, hogy szállítsak le mindenfélét a hegyekről, de nem sikerült a visszavonulás, mert Maroshívznél elzárták az utat az oroszok és mi akkor a 144-es német ezredhez csatlakoztunk, mert nem tudtuk szállítani élelmet. Visszavonulás helyett előre vonultunk Jászvárosba, Dreguasa¹² nevű moldvai község mellé. Onnan élelmeztek a németek. Három hétig ott tartottuk a frontot, szüntelen harcok között. Egyszer öt lépésre esett le egy akna, csak a földtörmelék hullott rám, a puskagolyóval már... (A mondat vége hiányzik.)

Október 1-jén elhagytuk ezt a frontszakaszt és Borgó-Kolibicáig¹³ mentünk. Állást foglaltunk, de csak négy napig, onnan Besztercére jöttünk, (ahol) feloszlatták a székely határőr zászlóaljat. A 70-es ezredhez¹⁴ tettek. Onnan Oláhnémetibe mentünk. Onnan kivitem az alezredest a vonalba. Este 9-kor indultam el, reggelre visszajöttem Csepánba és másnap reggel odajött a csapat és engem visszaküldtek Rózsa alezredesért¹⁵, de nem találtam meg. Aldorfba a hadosztály-parancsnokságra mentem fel. Utasítást kértem, hogy a csapatot hol találom

10 Helyesen: Voievodeasa. Bukovinai település.

11 Mellékvonalon lassan közlekedő, kisebb mozdonyú vonat.

12 A fent említett települést nem sikerült azonosítani. Feltételezhetően a Jászvásártól délre fekvő Drăgușeni településről van itt szó.

13 Helyesen: Kolibica.

14 A magyar királyi 27. székely könnyű hadosztály gyaloghadosztálya történt átszervezések, a meglévő 27. és 57. gyalogezred mellett felállított harmadik gyalogezrede. A 70. gyalogezredet a székelyföldi harcokban szétvert határőr- és határőrdász-zászlóaljak megfogycsoportozott tisztí és legénységi állományából szervezték.

15 Rózsa Zoltán (Komárom, 1899. 04. 03. – Budapest, 1949. 10. 03.) ezredes az említett időszakban a magyar királyi 27. gyaloghadosztály 70. gyalogezredének parancsnoka volt.

meg. Kemenes ezredes¹⁶ volt a parancsnok. Leírtak 12 községet, hogy azokon menjek keresztül és megtalálom valahol. Nagybányaig visszavonulóban voltam, de ott elvesztettem (öket). Éppen október 15-én hallottam a Kormányzó Úr rádióbeszédét, de parancsra tovább vonultam. Szatmárnémetibe sem tudtak a csapatról, Fehérgyarmaton sem. Ott Magyar László¹⁷ nevű százados mondta, hogy maradjak velem, menjünk a Tiszántúlra, aki a leventékkal (600 levente) indulóban volt. Így csatlakoztam október 19-én hozzájuk. Nappal mentünk, éjjelenként pihentünk. Nagymarosig értünk, Visegráddal szemben. Ott három hétig pihenőben voltunk. Átkeltünk Visegrádnál a Dunán, öt nap múlva Devecserben állapodtunk meg (Veszprém vm.) december elején. Január 2-án a leventék továbbmentek, én a 10/1. székely ellátó szervhez¹⁸ kerültem. Onnan Pápa mellé, Mezőlakra, ott raktárakat költöztettünk ki az állomásra, be az állomásra, március 25-ig. Akkor jöttek az oroszok, és Bocföldre menekültünk, 8 km-re Zalaegerszegtől. Én ott $\frac{1}{2}$ nap voltam, Vépére küldöttek, 60 km-re egy főhadnagyot menekíteni, de nem tudott eljutni a rendelt helyére, Egerváron megállott. Már közelben voltak, én három órát pihentem, reggel elindultam, hogy jelentkezzem, de Zalaegerszegnél az út el volt zárva, és én Kispálosra tértem be, jobbra Zalaegerszegtől. Mire odaértem, annyi időm is alig volt, hogy civile öltözzem, az oroszok ott voltak és elfogtak. Átvizsgáltak, elszedték a holminkat, mondván, hogy hazamehetünk. Meg is indultunk, 1 és $\frac{1}{2}$ napig jöttünk, Keszthelynél, a Balaton partján találkoztunk az oroszokkal, akik szedték össze a katonákat, és minket is elfogtak. Visszakísérték Sag...ra¹⁹, Zalaegerszeg melletti nagy gyűjtőtáborba. Három napig tartottak, onnan elkísérték gyalog ötnapi menetbe Székesfehérvárra. Éhesen, fázva mentünk, csak, ami keveset a civilektől kaptunk. 15 ezren voltunk ott.

16 Kemenes István (Felsőbudak, 1894. 08. 24. – n. a.) ezredes 1944. május 1-jétől a marosvásárhelyi 19. székely határőr-zászlóalj parancsnokaként szolgált. A zászlóalj 1944 októberi feloszlását követően a sebesült Fazekas Lajos ezredestől átvette a 27. gyalogezred parancsnokságát.

17 Magyar (Buzil) László (Hajdúszoboszló, 1912. 11. 21. – Visegrád, 2001. 03. 10.) százados 1944. augusztus 22-től a miskolci 13/II. tábori pótzászlóalj parancsnokaként Erdélyben és a Tiszánál harcolt, majd november 5-től átvette a Sajó-völgyében állomásozó 70/I. gyalogzászlóalj parancsnokságát.

18 Helyesen: X/1. székely ellátó oszlop.

19 Nem sikerült azonosítani a települést.

Székesfehérváron három hétig tartottak, akkor Kistarcsára visznek, hazaengednek, azt ígérték, de a Regátba hozták, a foksányi táborba. Ott egy nap múlva 500unkat Iași-ba vittek (május 9-én értünk oda), a szkolai átrakó állomáshoz. Ott dolgoztunk, a román vagonokból (rak-tuk) az orosz vagonokba a zsákmányt. Szeptember 2-ig dolgoztunk ott, akkor elbocsájtottak. Szegedre vittek, az iratokat kiadták, és hazaértem szeptember 16-án.

IMREH KÁROLY TARTALÉKOS HONVÉD, 44 ÉVES

A marosvásárhelyi 10. csendőr hadosztályhoz²⁰ hívtak be, 1944. augusztus 6-án. Onnan a marosszentgyörgyi őrsre osztottak ki. Ott teljesítettünk csendőri szolgálatot szeptember 12-ig. Akkor az őrs elmenekült. Azt határoztam, hogy hazajövök, de egy parancsra Sárpatak felé menekültünk Vásárhelyi²¹ és Pap²² főhadnagyk irányítása alatt, mikor este 8 órára odaértünk, akkor egyszer egy autót láttunk, és megállította a menetet. Kérdezte, hogy kinek a parancsára indult el a menet. Előállott Vásárhelyi főhadnagy, és erre Zalántai²³ ezredes sorakoztatta a menetet, és visszavezényelte Vásárhelyre. Alaposan lefordta a főhadnagyot.

Vásárhelyről 13-án már parancsra megint menekülni kellett Nagyernye felé. Onnan megint új parancsra visszajöttünk. Harmadikszor mikor az őrs végleg elmenekült, akkor elhatároztam, hogy nem menekülök velük. Hazajöttem a családomhoz. Otthon voltam szeptember 25-ig, mikor itt már álló front alakult ki, akkor kijöttek a magyar csendőrök, a civileket munkára szedték össze a németek részére, azoktól olyan információt kaptam, hogy az osztály visszajött Vásárhelyre; én meggondolkoztam és tovább nem mertem itthon maradni, és jelentkeztem.

20 Helyesen: marosvásárhelyi X. csendőrkerületi-parancsnokság.

21 Vásárhelyi József II. (n. a., 1915. 05. 09. – Hatvan, 1944. 11. 20.) csendőr főhadnagy 1944-ben a marosvásárhelyi X. csendőrkerület marosvásárhelyi szárnyának volt ideiglenes, majd parancsnoka.

22 Feltételezhetően Papp Jenő III. (n. a., 1918. 10. 31. – Buenos Aires, 1985. 12. 25.) csendőr főhadnagyról van itt szó, aki 1944-ben a X. csendőrkerület marosvásárhelyi szárnyának volt a parancsnok-helyettese.

23 Zalántay János (n. a., 1896. 07. 07. – Cincinnati, 1974. 09. 11.) ezredes 1944-ben a marosvásárhelyi X. csendőrkerület parancsnok-helyettese volt.

Elmentem Vajdaszentiványra, de ott sem maradtam, mert a mi őrsünk nem volt ott. Onnan Tekébe utasítottak, hogy ott van az osztály, ott jelentkeztem. Ott voltam szeptember 30-ig. Onnan Szászlekcencére. Egy nap voltunk ott. Október 2-án jött egy parancs, hogy 36 csendőrt vezényeljenek vissza Tekeúfaluba, akkor 5 órakor reggel visszahozott egy autó. Október 9-ig ott voltunk. 9-én indultunk gyalog Tekébe, onnan Bethlenbe. Ott várakoztatás után, akik nem bírják a gyaloglást, vonatra szállhatnak. Mi 30-an nem elleneztek, és október 15-én Pestre érkezünk. Akkor hallottuk a Kormányzó Úr beszédét. Nagyon megörvendünk, hogy már vége a háborúnak, és nyugodtan hazamehetünk.

Ez nem sikerült. Három-négy óra múlva megváltozott a helyzet, és Szombathelyre irányítottak, este 8-kor. A beszéd délután 2 óra körül hangzott el. Szombathelyre 17-én érkezünk, akkor jelentkezünk a csendőrlaktanyán. Mint laktanyaórségben voltunk november 14-ig. Onnan Bulcsú községbe helyeztek (Vas megye). Egy hétig voltunk ott. Onnan Csánig községbe vezényeltek. Február 4-ig voltunk ott. Onnan indultunk ki Németországba rendőr családokkal, Versényi²⁴ alezredes parancsára, vonattal. Fererinstadtba²⁵ érkezünk. Zsidó gettó volt ott.

Ott voltunk április 28-ig. Simonyi József²⁶ alezreddessel a bűnügyi irodát rendeztük. Április 28-án egy német őrnagy parancsára megsemmisítettünk mindent, és onnan Bajorországba irányítottak. Útközben elértünk Dobsina nevű faluba, május 5-én. Ott hallottuk, hogy a csehek kapituláltak, és ott maradtunk a szekerekkel és lovakkal. Ott orosz partizánok elfogtak 18-unkat, az ezreddessel együtt. Bejött egy partizán ezredes az iskolába a szállásunkra, és megkérdezte, hogy leszünk nekik segítségükre, mert vége a háborúnak és a németek vonulnak vissza. Egyebet nem tehetve kijelentettük, hogy ha igen, jó ebédet rendeztek, és egy csehországi kastélyba vittek, és ott felszereltek a cseh csendőrök. Két hétig segítségükre voltunk. 400-an voltak a Vlasov²⁷ hadseregéből,

---

24 Versényi Károly (n. a., 1900. 01. 09. - n. a.) alezredes 1944-ben előbb a székesfehérvári II. csendőrkerület nyomozó alosztályának volt a parancsnoka, július 1-jétől pedig a csendőr-felügyelőség előadótisztje.

25 Nem sikerült azonosítani a települést.

26 Simonyi József, nemes simonyi és varsányi (1899. 08. 08. - n. a.) alezredes 1944-ben a Magyar Királyi Csendőrség központi nyomozó parancsnokságának hírközpontját irányította.

27 Vlasov Andrej Andrejevics (Lomakino, 1901. 09. 14. - Moszkva, 1946. 08. 02.) szovjet tábornok, a németek oldalára átállt szovjet csapatok parancsnoka.

és őrséget tartottunk május 20-ig. Akkor hazaengedtek. Írást is kaptunk az oroszoktól, hogy Pestig élelmet is kötelesek adni. Vonatra ültünk május 20-án, pünkösöd első napján. Prágába este 8-kor érkeztünk. Vacsorát adtak, odajöttek akkor cseh katonák azzal az ürüggyel, hogy alá kell írni az igazolványt. Ott egy szlovák katona betett egy pincébe, hogy reggel jön a parancsnok. 27-en voltunk. Egész másodnapján ott voltunk, egy nagy mocskos lavórba hoztak ételt. Visszavittek az állomásra a csomagokhoz, átkutattak, elszedtek mindent és felkísértek egy futballpályára (5000-en voltunk) Prága külvárosába. Ott voltunk május 28-ig.

Június 1-jén elosztva vittek Teplitz-Schönauba. Már rossz idő volt, sőt havazott. Ott voltunk szeptember 1-ig. Ekkor kaptunk orosz igazolványt, hogy hazatérhetünk. Szeptember 12-én szerencsésen hazaérkeztem. Az útra egy kiló kenyeret és öt ember egy 80 dekás konzervet kapott. A foglyok ellátást nem kapva Prágában a vagonokat fosztogatni kezdték, az orosz vonatkísérő alhadnagy és őrmester biztatására. Először a krumplis vagonok kerültek sorra, majd az ízes és cukros vagonok. A csehek észrevették és kezdték kutatni, néhányat el is fogtak az osztrákok közül. Én félve, nehogy visszatartsanak, emiatt a drága finom ízet²⁸ kiöntöttem a gyeprübe. Aki nem félt, annak volt mit ennie. 140-en voltunk magyarok.

A külvárosba elmentünk kényszerből kenyeret kérni. Vasárnap volt, szeptember 2-án, és a magyar ruhás katonáknak adtak a csehek kenyeret, sőt tésztát is. Ezzel az élelemmel érkeztünk Pestre, 6-ára. Pesten a Vöröskereszt elég jól ellátott, (adtak) feketekávé, levest, kenyeret is bőven, és minden nagyobb városban gondoskodtak rólunk.

JÁNI ZOLTÁN HONVÉD, 26 ÉVES

Bevonultam rendes katonai szolgálatra 1941-ben Kolozsvárra a IX. híradó-zászlóaljhoz. Itt voltam 1943. április 21-ig. Innen húsvét első napján a Brjanszki erdőbe vitték zászlóaljunkat partizánvadászatra, Ukrajnába. Abucs²⁹ város volt a központunk. Itt töltöttem nyolc hónapot, utánpótlás biztosítás céljából. Innen visszaindulva 1943. november 26-án, négyheti visszavonulás után elérve Szazni³⁰ városát

28 Lekvárt.

29 Helyesen: Ovrucs.

30 Helyesen: Sarny. A város nem Lengyelország, hanem Ukrajna területén fekszik.

Lengyelországba, itt töltve a karácsonyt. Egy hónapot töltöttünk itt. Ez a karácsony emlékezetes arról, hogy karácsony szombatján este parancsot kaptam, hogy szereljek fel, mivel a vonatoszlophoz vagyok vezényelve. Egy rádióval elfoglaltam a kijelölt állást. Ott a parancsnokság karácsonyfaünnepélyt rendezett, melyen magam is részt vettem. Az ünnepély után visszatérve a többi bajtársammal lefeküdvé, 15 percnyi pihenés után szobánk ablakain a partizánok belövöldöztek. Felvettük ellenük a harcot, mely reggelig tartott. A partizánok közül 12 halott és kétszer annyi sebesült, közülünk két halott és három sebesült maradt. A partizántámadást négy kisebb harcocsival kísérelték meg, melyeket jól célzott kézigránátdobásainkkal semmisítettünk meg, hol egy pálnikával felszerelt partizán meghalt, míg a többiek elmenekültek. Innen kétheti tartózkodás után visszavonultunk Lux³¹ városig, két hónapig, míg az oroszok ideérkeztek. Ekkor folytattuk a visszavonulásunk Kan³² városig. Itt három hónap tartózkodás után visszavonultunk a Kárpátokba. Itt részt vettünk a Kolomea és Delatyn körüli harcokban, azonban olyan erős volt a harc, hogy nem tudtunk ellenállni és a Tiszáig vonultunk vissza.

Itt tíznapos pihenő és várva leváltásunk, mivel 18 hónapot töltöttünk a fronton. Meg is történt a leváltás, de ezalatt megtörtént az orosz-román szövetségkötés, és így a leváltásunk nem valósulhatott meg, hanem visszahívtak Kolozsvárra és itt áttörve a határt Tordáig előre nyomultunk. Itt összetalálkozva az oroszokkal 1¹/₂ hónapig tartottuk a frontot. Ez idő alatt bekerítettek. Észrevéve megkezdtük ismét a visszavonulást, éjjel-nappal szüntelen, hogy a gyűrűből kijuthassunk. Budapesten átvonulva Hőgyész nevű községbe álltunk meg (Veszprém megye). Itt voltunk, míg Budapestet elfoglalták az oroszok. Innen Ausztriába St Nikoláj³³ városba vonultunk. Itt vártunk, míg Berlin elestével a fegyverszüneti egyezményt megkötötték.

Lefegyverezve visszahoztak Magyarországra, Feldbach³⁴ nevű községbe betáboroztak. Innen 10 ezer embert bevagyoníroztak és Râmnicul Săraton lágerebe tettek. Utazás közben naponként egyszer kaptunk főtt ételt. Menet közben egy fogoly szökést kísérelt meg, minek fejbélövés

31 Helyesen: Luck. Ukrán város.

32 A települést nem sikerült azonosítani.

33 Helyesen: Sankt Nikolai im Sausal.

34 A község osztrák területen fekszik.

volt a vége. Râmnicul Săraton orvosi felülvizsgálat, s kinek egészségi állapota többé-kevésbé rendben volt, ismét bevagoníroztak és bevittek Oroszországba. 1945. május 22-re, 14 napi utazás után Ivanovba³⁵ érkeve, kiszedtek a vagonokból és a Rezsnyovai³⁶ szövőgyárba helyeztek el munkára. Itt dolgoztam két hónapot, aztán elhelyeztek a 48-as számú lágerbe. Itt voltam 1946. május 14-ig, ácsmunkát végezve. Ekkor beteg lettem és visszavittek a Rezsnyovai kórházba. Itt feküdtem augusztus 7-ig. Innen vonaton 12 napi visszatartás után beértünk Focșani-ba. Itt látva, hogy egészségi állapotom a további utazásra nem megfelelő, betettek a kórházba, ahol három hétig feküdtem. Itt egy román őrnagy az orosz parancsnokságnál kihallgatás útján kivéve az erdélyi román és magyar foglyokat a táborig kórházból és a román katonakórházba átvive, kezelés alá vettek. Egypár nap elteltével megkérdezve, hogy ki érzi elég erősnek magát a hazajövetelre, egypáran jelentkeztünk. Az útra 1 kg kenyeret és 3 doboz $\frac{1}{4}$ kg-os babkonzervet hússal adtak. Brassónál jöttünk át a határon, és a Küküllőmenti vasútvonalon jöttünk Vásárhelyre. Ide megérkezve a Vöröskereszt konyháján meleg ebédet adtak, utána szőlőt és barackot. Ezután elhagyva az állomást, szekérre ülve hazaérkeztem szeptember 12-re. Azonban egészségem, dacára az orvosi kezelésnek, még a mai napig sem nyertem vissza.

(Jáni Zoltán tulajdonképpen szolgálatának jó részét nem harci alakulatnál töltve, híradó szolgálatot teljesített) Jáni Zoltán hosszás szenvedés után 1948. december 25-én meghalt a tüdőszanatóriumban.

NAGY FERENCZ TARTALÉKOS HONVÉD, 44 ÉVES

Augusztus 2-án riadószerűleg bevonultunk Ákosfalvára, és délután 6-kor már indultunk. Reggel Petelébe érkeztünk. Augusztus 5-én megérkeztünk Hollósarokra, és bekvártélyoztunk házakhoz augusztus 23-ig a páncéltörő 21-es székely határőr alakulatával. Tüzelőállásba mentünk, majd Palotailvára. Ott kaptuk az első aknabelövést. Onnan Szalárdra menekültünk, hol két hétig tartottuk a frontot. Bekerítettek az oroszok, és lejöttünk Dédáig, onnan kitörtünk Marosligetig. Ott kilőtték az első

35 Helyesen: Ivanovo.

36 A települést nem sikerült azonosítani.

raj páncéltörő ágyúját, lovastól, emberestől. Meghaltak Kis József³⁷, Jáni László³⁸ és Bíró András³⁹ karácsonyfalvi, illetve régeni bajtársak.

Onnan Besztercére mentünk, majd Máramaroszigetre. Akkor mondták, hogy Horthy letette a fegyvert, vége a háborúnak. Túrterebesre mentünk, az öregeket leszerelték, engem beosztottak a 30/III. zászlóaljhoz, a törzshöz, a vonatosokhoz.

A négy zászlóaljból három lett, és akkor a töltényeket szekerekre raktuk, és irányítottak Halmi felé. Elhagytuk Kispaládot éjjel, és szekeresestől, lovastól bedőltem egy mély sándba. Ott medencetörést kaptam. Feltettek egy lőszeres szekérre, és csak három nap múlva részesültem elsősegélybe. Ramocsaházán (Ugocsa vm.) felvagoníroztak a sebesültszállító vonatba, és négy napig mentünk Kassára. Ott megfürösz-töttek. Két nap múlva tovább kellett menekülni. A 111-es kórházzal november 1-jén indulva, november 8-án megérkeztünk Kapuvárra. Ott voltam az apácák kórházában.

December 24-én újra feltettek és elvittek Szombathelyre, karácsony szombatján érkeztünk. Január 2-ig voltunk ott. Újra felvagoníroztak Blankenburgba. 8 napig mentünk, a tudóm átfázott és tüdőgyulladást kaptam. Blankenburgba (Cassal körül van) február 28-án kiküldtek a kórházból, mert jött a sok német sebesült rühesen, szakállasan, és Bécsbe irányítottak. Azt hittük, jövünk haza, de a határ le volt zárva. A magyar elirányító Grafenbergbe irányított. Ott a gyengélkedőben két hétig voltam. Egy őrnagy és százados megvizsgált. Készítették a Kossuth hadosztályt, hogy vessék be a harcba, de én gyenge, alkalmatlan lévén átadtak a németeknek, kik a román munkásszázadhoz osztottak be, a beteg lovak kúrálására. Azután nyolc napig vonattal Köln felé mentünk, és egy lágerbe tettek. Drót választotta el a magyarokat a román hadifoglyoktól. Majd a 159-es tüzérezredhez osztottak be lóápolónak, és menekültünk a németekkel Wuppertálba.

Április 16-án délután egykor elfogtak az amerikaiak. Semmi bántódásunk nem volt. 12 magyart, 9 románt és 50 ruszint kitettek a német gazdákhöz. Szabadon jártunk-keltünk. Volt egy pársoros igazolványunk. A német gazdáknál nem kellett dolgozni. Az amerikaiak kötelezték őket, hogy naponta háromszor rendes kosztot adjanak.

---

37 Személyére vonatkozóan adatokkal nem rendelkezünk.

38 Személyére vonatkozóan adatokkal nem rendelkezünk.

39 Személyére vonatkozóan adatokkal nem rendelkezünk.

Azután az amerikaiak autóval elszállítottak egy golyóscsapágy-gyárba az orosz lágerbe. Ott egy nap egyszer kaptunk levest, reggel mézet, vajat, szirupot. Június 22-én az angolok kiadták az útlevelet, hogy mehetünk haza. Wuppertárból autóval Essenbe vittek. Ott felvagoníroztak, és Tanger-Mündébe mentünk. Ott június 23-án átadtak az oroszoknak, de az oroszok nem vettek át. Átmentünk az angol sorompón, az Elba hídon – a túlsó part az oroszoké volt –, s ők visszaküldtek. Visszahoztak, átadtak a franciáknak, jól tartottak Stendallba.

Július 1-jén egy személyautóba elvittek Süneburgba, és újra átadtak az angoloknak a franciák. Az angolok átadtak a német polgármesternek. Dolgoztunk, 50 penit kaptunk. Fizettünk a kosztért, takartuk a bunke-reket. Éhezünk. Elszöktünk onnan egy vásárhelyi tanárral, Gnädig Andrással⁴⁰, mert hallottuk, hogy Cellében van egy román tábor. Sok zsidó is volt a táborban, és román. Ott éltünk, jöttünk, mentünk. Szeretetsomagot is kapott 5 ember, 8 kilós csomagot.

Szeptember 15-én megnyílt a határ, felültünk a vonatra, fizettük a díjat, 20 márkát, és kihoztak Németországból. Prágáig jöttünk, megvizsgáltak a zsidók, hogy nem-e vagy SS, és elengedtek.⁴¹ Az útra elláttak, sajtot, zsemlét, kenyeret kaptunk. A prágai Vöröskereszt is ellátott. Onnan cseh szenesvonattal Kassára, onnan Királyháza, Szatmár, Nagyvárad, Kolozsvár érintésével, szeptember 28-án értem haza.

TÖVISI ALBERT TOVÁBBSZOLGÁLÓ ŐRMESTER, 28 ÉVES

1940. december 2-án vonultam be az első magyar sorozás alkalmával Sepsiszentgyörgyre, a 27. székely honvéd gyalogezred I. zászlóalj távbeszélő szakaszához. Három évig ott szolgáltam, mint tényleges katona. A jó, eredményes munkáért elismerésben is részesültem, mert egy alosztály-parancsnoki dicséretet is kaptam 1942. szeptember 30-án. Többször voltam mint kiképző Székelyudvarhelyre, Homoródkarácsonyfalvára és Zetelakára vezényelve. Továbbképző karhatalmi rádiótanfolyamot Kolozsváron három hónapig végeztem, majd 1943. augusztus 17-én leszereltem mint tartalékos szakaszvezető. A katonai szolgálat ideje reám nézve és szakaszunkra nézve igen jól telt el, úgy, hogy a legnagyobb meglepéssel gondolok vissza.

40 Gnädig András (Torda, 1913 – Marosvásárhely, 2001. 01. 24.) földrajz–történelem tanár. 1942. augusztus 1. és október 1. között tartalékos tiszti tanfolyamot végzett. 1943. április 12-től hadapród őrmesterként hadművelési szolgálatot teljesített.

41 Shutzstaffel (Védőosztag) rövidítése. A Nemzetszocialista Német Munkáspárt különös feladatokra alkalmazott elit pártkülönítménye.

Allománytest: 27. 11. g. 2f.

Név: Tövési Albert

Rendfokozat: 1. Parv

Azonossági száma: 4643-19-0157

Sebesüléséről értesítendő:
Tövési Albertnek Hagymásbodon

Csapattest	27. g. 1.	Bevonulás előtti utolsó lakóhelye (közs.megye)	
Anyakönyvi lapszám	27. 11. g.	év, hó, nap	1919. XI. 1.
Azonossági szám	4643-19-0157.	hely	Hagymásbodon
Rendfokozat	1. parv.	járás	Ménfőcsanak
Foglalkozás	földműv.	megye (ország)	Moson-ménfőcsanak
Családi- és utónév	Tövési Albert	Vallás	RP.
Atyja neve	" - Albert	hímlő	
Szülőanyja leánykori neve	Bokor Klára	typhus ellen	
Házastársa leánykori neve		cholera ellen	3. 11. 2. 1919.

Rakt. sz. 135.

96887. — Athenaeum.

Tövési Albert sebesülési és azonossági jegye⁴²

42 A fotón látható két nyomtatvány egy nyakban hordott alumínium tokban kapott helyet, amelyre a honvéd azonossági számát is ráfűrték. A tokot, illetve a benne található két papírt együtt nevezték dógcédulának.

A frontra 1944. március 24-én hívtak be sasos behívóval a 27. gyalogezredhez Sepsiszentgyörgyre. Húsvét első napján, április 9-én Zilahra mentünk. Itt volt a csoportosítás és Kőrösmezőn keresztül átléptük a határt, április 24-én. Erőltetett menetben mentünk Worohtától Kosowig, azt a hírt terjesztették, hogy előttünk van a 3-as hegyidandár⁴³, azonban Kosownál már az oroszok visszanyomtak Sokolowkáig. Engem Kosowtól 3 km-re Horod nevű faluba helyeztek mint rádióost, a III. zászlóaljhoz, egy hónapra. Július 3-án visszamentünk Sokolowkára, és két nap múlva előre Horodra. Július 24-én kimentem egy rádiójárórral a vonalba, és 26-án visszavonulás közben a távirászkolcza őrzető⁴⁴ megsebesült súlyosan. Én is a bal térdembe és a jobb arcomba aknaszilánkot kaptam. Meg kell említenem azt, hogy a horodi temető(ben), mikor májusban oda kerültünk, katonasír nem volt benne, s egy hónap múlva megszámlálhatatlan sok sír töltötte meg, magyarok, németek, oroszok.

Időközben Románia letette a fegyvert, és nekünk vissza kellett vonulni. Szeptember 9-én indultunk a Kópilás-hegyen keresztül, melyen a zsidók mint munkaszolgálatosok egy jó dorong utat készítettek, melyen még a nehézgályuk is mehettek. Így jöttünk visszafele Petrova, Felső-Visó, Naszód, Beszterce érintésével az országba, és Kolibicánál foglaltunk állást. Itt találkoztam Ambrus Samuval⁴⁵, majd később Aszalos Sándor⁴⁶ bátyámmal, éppen mikor öltük a disznót, meg is kínáltam, és együtt egy éjszaka és egy nap. Majd Pádár Mihállyal⁴⁷ és a székely határőrség tagjaival. Nagy vita folyt le közöttünk, hogy lemaradjunk vagy tovább vonuljunk. Dénes Sándor⁴⁸ és Pádár Antal⁴⁹ a lemaradás mellett szóltak, Nagy Gábor⁵⁰ és én, és a többiek is a további harc és ellenállás mellett foglaltunk állást. Így jutottunk el

43 Tövisi Albert tévesen emlékezett. A Magyar Királyi Honvédség hadrendjébe két hegyidandár tartozott. A székely könnyű hadosztály arcvonala előtt ekkor a Kolomeánál 1944. április 26-án megindított szovjet ellentámadás elől visszavonuló 1. hegyidandár csapattestei helyezkedtek el.

44 Kolcza Károly (Gidófalva) őrzetőről van szó. Tövisi Albert hagyatéka.

45 Személyére vonatkozóan adatokkal nem rendelkezünk.

46 Személyére vonatkozóan adatokkal nem rendelkezünk.

47 Személyére vonatkozóan adatokkal nem rendelkezünk.

48 Dénes Sándor (Hagymásbodon, n. a. - n. a.) tartalékos honvéd. A 27/III. gyalogzászlóalj katonájaként 1944. június 25-én Kosownál karján és mellkasán szilánksérülést szenvedett.

49 Személyére vonatkozóan adatokkal nem rendelkezünk.

50 Személyére vonatkozóan adatokkal nem rendelkezünk.

Nagybányára, ahol az oroszok hirtelen reánk csaptak és alig tudtunk elmenekülni. Én mint távbeszélő állomásparancsnok Kissikárlótól az 57/III. zászlóaljnál voltam. Bal szomszéd itt nem volt, kértünk segítséget, és egy szakasz német megjött, jelentkeztek Hamza Gábornál⁵¹, de el is tűntek. Itt balról betörték az oroszok, majd egy szakaszvezető az oroszot lelőtte és bakancsa sarkával széttörte és rúgta az agyvelejét, úgy, hogy tiszta véres lett a ruhája, a bakancsa, s körülbelül két nap múlva ugyanaz a szakaszvezető géppisztolysorozatot kapott a hátába, és azonnal meghalt.

Állandóan vonultunk vissza, és Tiszalöknél átléptünk a Tiszán, melyen a hidat azon éjjel verték, de már az ellenség két bombával majd széjjelverte. 500 m-re hullottak le. Tiszabábolnánál október 2-án egy fatengelyű szekeret akartam kicserélni. A gazda tiltakozott, jelenteni akart, de ahogy a házból kilépett, az akna odavágott és az öreget megsebesítette. (Az interjú többi része hiányzik.)

TÖVISI ZOLTÁN HONVÉD, 28 ÉVES

1940. december 2-án bevonultam rendes katonai szolgálatra, Sepsiszentgyörgyre, a 27. gyalogezred I. zászlóaljához, egészen 1942. szeptember 8-ig. Kéthavi szabadságolás után ismét ide bevonultam, innen vezényelve a gyimesi vasútvonal hídjai(nak) őrzésére. Háromhavi szolgálat után ismét Szentgyörgyre vezényeltek. Augusztus 28-ig voltam itt, ekkor leszereltem, itthon voltam 1944. március 15-ig. Ekkor készítettek ki a keleti frontra, de a vasút felmentett és hazajöttem április 9-én, húsvét első napján. A vasútnál három hónapi szolgálat után SAS behívóval⁵² ismét bevonultam Sepsiszentgyörgyre.

A front ekkor a Kőkös-Bikkfalva-Uzon-Sepsiszentkirály-Előpatak vonalán folyt. Egyheti harc után kint a határon ismét a városba vezényeltek a város biztonságba tartása céljából. Két hétig voltunk itt, mikor egy román juhász Előpataknál átvezette a román csapatokat. A város nyugati bejáratáig jutottak. Ekkor éppen én teljesítettem szolgálatot három emberrel. Észrevéve az ellenséget, azonnal jelentet-

---

51 Hamza Gábor (Máramarossziget, 1905. 11. 27. - n. a.) őrnagy 1944. április 1-jétől 1945. március 1-jéig a marosvásárhelyi 57/III. gyalogzászlóalj parancsnoka volt.

52 A „Sürgős Azonnal Siess” rövidítése. A mozgósított, nem tényleges állomány behívására szolgáló behívójegy, melynek kézbevétele után a behívottnak 48 órán belül jelentkeznie kellett az illetékes állománytestnél.

tem a laktanyának, a város csendőr- és rendőrségére, hogy azonnal fel kell venni a harcot. A segítséggel kétórás harc után sikerült az ellenséget visszatartani az erdőbe. Innen már nem lehetett kiverni. Két napig tartottuk a helyet, míg a határban lévő egységeink időt nyertek a visszavonulásra. Mi is mindnyájan megkezdtük a visszavonulást az Olt mentén Csík felé. Elérve Barótig, Nagybaconban egyesülve egy ott lévő egységünkkel, halogató harcok között Udvarhely felé vonultunk. Vargyason egy pihenőt tartva, légi bombázás ért. Két halott és öt sebesült volt. Nyolc pár lovat is veszítettünk Udvarhelynél.

Három nap múlva Szováta felé értünk Nyárádszentimréig. Éjszakai pihenés után Nyárádremete, Szászrégen felé meneteltünk. Régenből Tekének haladtunk. Tekében légvédelmi tüzelőállásba vezényeltek két rajjal. Kétnapi tartózkodás után zászlóaljunk visszafelé jöve, velünk együtt Marosfelfaluba jöttünk. Itt hajnaltól du. 5-ig voltunk. Ekkor egy személyszállító gépkocsival visszahoztak Szászrégen keleti bejáratáig. Itt az éj leple alatt Görgényszentimrére érkeztünk, hol azonnal fel is vettük a tüzet. Itt két hétig tartottuk a frontot az oroszokkal szembe. Azután a visszavonulási parancsot megkaptuk Görgénysóaknára. Itt újabb tüzelőállásokat foglalva azon éjszaka minden egység visszavonult, s ennek biztosítására a 27-es zászlóalj kapott parancsot. A zászlóalj 80 főből állott, ez még két napig tartotta a frontot Görgénysóaknán. Két nap múlva gyűrűbe kerültünk, és elfogtak.

A bunkerben már csak kilencen voltunk. Jött egy öreg román, aki felajánlotta, hogy tejet hoz, hozott s adtunk neki 300 drb. honvéd cigarettát. 15 perc múlva ugyanaz az ember ránk vezette az oroszokat, kik csupán 50 méterre voltak. Én mondtam, hogy ne nyúljanak a puskához, s mindenik adja meg magát. Bekiáltottak, gyertek ki, mert nem lövünk. Átkutattak, értékeinket elszedték, jó ruháinkat kicserélték és hátrakísértek a századparancsnokságra.

Újabb kutatás után Görgényszentkirályra, majd Libánfalvára kísérték. Menet közben két szembejövő orosz tiszt lóháton a menetcsapatba hajtottak, úgy nézve ránk, mintha véletlenségből történne, és azzal tovább mentek. Nyolc órára beérkeztünk a parancsnoksághoz. Itt egyenként az irodában kikérdeztek egy orosz tolmács útján, hogy hol van a főellenállási vonal. Térképen mutattuk, hogy a Maros túlsó partján lesz. Reggel 9-kor indulás Gyergyóremete felé. A lakosság élelmet adott, majd Gyergyóditróba vittek az iskolába. Innen fertőtle-

nítés után a Tölgyesi-szoroson át Piatra Neamţon keresztül (vonultunk) és Románba a tüzlaktanyába volt a lágerünk. Háromheti tartózkodás után kórházba kerültem, onnan három nap múlva Iaşi-ba helyezték a kórházat. Itt október 28-tól november 28-ig voltam egy elgennyesedett sebbel a lapockán. Innen november 28-án bevagoníroztak és elindítottak Oroszországba. 24 napi utazás után Nizsnij-Novgorodba értünk kb. 1500-an, ebből öt magyar volt. Egy elhalt az úton. Menet közben kb. 300 halottat vettek le. Vérhas, sebesülés és a rossz ellátás miatt. Naponta egyszer kaptunk főtt ételt.

Itt ismét kórházba tettek, 40,5 °C lázzal. Egyheti fekvés után fennjáró beteg voltam. Onnan jártam ki dolgozni, a nyolc km-re levő tölgyerdőbe, a kórház részére termeltük a fát. 1945. április 28-ig voltam itt. Akkor visszahoztak Peurához⁵³, itt egy téglagyárban dolgoztunk, amelyik romba volt dőlve. Kijavítva már június 4-ig. Ekkor betegség miatt a Kusnicai⁵⁴ kórházba vittek, mert a szervezetem teljesen legyengült. Kusnicán a kórházban július 28-ig voltam. Itt feljavulva ismét kijártunk, 12 km-ről hordtuk a tőzeget, lefele üresen lejtőre, tele pedig emelkedőre toltuk a rakott kocsikat. Minden kocsit hat ember kezelt a fasíneken. Eljövetelem előtt egy héttel folyosófelvigyázó lettem a kórházban. Július 28-án átadva szolgálatomat, lefeküdtem. 10 perci pihenés után a szobaparancsnok (német) jelenti, hogy azonnal öltözni, mert megyek haza. Erre a 40 °C láz dacára felkeltem és elindultunk az állomásra. 24 órai tartózkodás után a betegvagonokból a betegeket leszedve, felülvizsgálva, engem, két román katonával és egy debreceni fogoly ápolónóval visszahelyeztek szanitároknak⁵⁵. 14 napi utazás után megérkeztünk Râmnicul Săratra. A külvárosi lágerbe elhelyeztek. Három nap múlva egy másik lágerbe hoztak. Itt nehéz jobb oldali tüdőgyulladásom támadt, s gyengélkedőbe kerültem három napig. Azután a civil kórház udvarán két barakk volt, ahova a reménytelen betegeket szállították. Itt fekvő két hónapot és helyrejött némileg az egészségem, fennjáró beteg lettem.

Betegségem alatt Placsintáné⁵⁶, egy temesvári nő, aki a férjét kereste, leírta az erdélyi foglyok címeit, és értesítette a szüleimet. Én sokáig egyáltalán nem írtam, mert ágyastársaim közül éjszakánként hat-nyolc

---

53 Helyesen: Pyra.

54 A települést nem sikerült azonosítani.

55 Egészségügyi katona.

56 Személyére vonatkozóan adatokkal nem rendelkezünk.

meghalt, és én is ezzel számoltam, s nem akartam szüleimet szomorítani. De miután megerősödtem, a betegek megválasztottak bevásárlónak. Amire szükségük volt a városból, azt én beszereztem. Október 10-ig. Ekkor megérkezett Marosvásárhelyről gr. Bissingen Erzsébet⁵⁷, a Vöröskereszt vezetője, és ő az orosz parancsnokságtól kieszközölte az elbocsájtásunkat. Egy hét múlva bevásárolva az útra szükséges holmit, október 14-én elindultunk két vagonnal hazafelé, Gyergyószentmiklóásra. Két magyar és két német súlyos beteget leadtunk a kórházba.

Meleg reggelivel vártak Gyergyóban, és október 17-én megérkeztünk Marosvásárhelyre. A németeket, a betegeket leszerelték, minket a barakk-táborba vittek fertőtleníteni. Innen hazajöttem. 1945. október 18-án, és hazuról jártam tovább orvosi kezelésre, míg egészségi állapotom helyrejött.

Útközben, amikor befele mentünk, a vagonban meghalt Molnár András⁵⁸ körtvélyfaji bajtársam. Két üres vagon indult el a szerelvényünkkel egész Peuráig. Ott lecsatolták, de akkorra már mindkettő tele lett halottakkal, úgy, hogy már alig tudtuk feldobálni a halottakat egymásra. Több száz halott feküdt egymáson, így jutott ide Molnár András is.

1944. decemberben nagy hidegben utaztunk. A kicsi dobkályhák alig adtak meleget. A németek beloptak egy-egy fenyőrönköt és egy félgömbölyű reszelővel törtünk össze a tűzre, mert nem gondoskodtunk fűtőanyagról. Végül leszedtük az ajtó duplázását, a fekhelyünket, így mentettük meg magunkat a megfagyástól. Víz egyáltalán nem volt. Mikor megállt a vonat, a kormos havat felolvasztottuk, rongyon átszűrtük és azt ittuk.

Utazás közben, a harmadik éjszaka bejött egy német tolmács, aki tudott oroszul. Erőszakkal el akarta venni a köpenyemet, mivel éppen az ajtó mellett feküdtem, s Molnár, mivel súlyos beteg és sebesült volt, mindig legbelül feküdt, hogy nyugodtan pihenhessen. A köpenyt nem adtam. Bejött az orosz őr, a fegyverét rám szegezte és kényszerített, hogy a köpenyemet adjam át. Nem voltam hajlandó, erre erőszakkal elvette a súlyos beteg Molnár András köpenyét. A sötétben letépte s leugrott a vagonból. Molnár ezen az éjszakán meg is halt.

57 Bissingen Erzsébet, grófnő (Meggyesfalva, 1899. 08. 07. – München, 1984) a marosvásárhelyi Vöröskereszt egyik szellemi vezetője és főápolónője. Vagyonát és életét nem kímélve segítette a hadműveleti területen lévő katonákon és a helyi rászorultakon. Nővédképző tanfolyamot szervezett. A frontátvonulást követően helyben maradt és támogatta a zömében sebesült katonákat ellátó kórházak, illetve a szanatórium működését. 1956-ban, koncepciós perben hét év börtönre ítélték. Szabadulását követően nyugatra távozott.

58 Személyére vonatkozóan adatokkal nem rendelkezünk.